

Grażyna Zenderowska-Korpus

Wyższa Szkoła Lingwistyczna w Częstochowie

PODRĘCZNIK W NAUCZANIU JĘZYKA OBCEGO. WNIOSKI Z ANALIZY WYBRANYCH PODRĘCZNIKÓW DO NAUKI JĘZYKA NIEMIECKIEGO

The textbook in teaching a foreign language. The results of an analysis of selected textbooks for teaching German as a foreign language

The aim of the article is to present textbooks for learning German as a foreign language that have been approved for school use by the Ministry of Education. The first part deals with different criteria for evaluation of textbooks and didactic materials. Additionally, it provides the Ministry of Education textbook suitability requirements. The second part presents the end results of an analysis which involved textbooks for learning German. It also contains a summary of questionnaires conducted among students and teachers. The summing-up offers reflections and conclusions concerning the features of an optimal textbook for learning a foreign language.

1. Wstęp

Coraz bogatsza oferta podręczników i materiałów do nauki języków obcych skłania do refleksji nad przydatnością i jakością wydawanych publikacji. Lektura recenzji najnowszych podręczników w czasopismach *Języki Obce w Szkole*, *Hallo Deutschlehrer* i informatorach wydawniczych wskazuje na wysoki poziom ukazujących się nowych pozycji. Mimo to nasuwają się pytania. Jaki podręcznik zasługuje na miano najlepszego, gwarantującego skuteczne nauczanie? Jaki powinien być optymalny podręcznik? Czy taki podręcznik istnieje? Jak twórczo wykorzystać podręcznik?

Czy podręcznik dzisiejszych czasów ma być swego rodzaju przewodnikiem, który poprowadzi ucznia przez labirynt języka obcego, gąszcz nowych słów

i struktur, rozwinięciu jego twórczy potencjał i zainteresowania, pokaże bogactwo i koloryt języka, czy raczej informatorem zawierającym zbiór słownictwa i wyrażań, konieczne teksty do czytania i słuchania ze zrozumieniem, instrukcje, zadania i strategie umożliwiające osiągnięcie żadanego poziomu językowego czy/i zdanie egzaminu na tym poziomie?

Czy ma to być podręcznik polskich autorów, osadzony w realiach kraju i szkoły, czy tak często pojawiająca się na rynku edycja polska zagranicznego podręcznika?

2. Zagadnienia preparacji i ewaluacji materiałów glottodydaktycznych

2.1. Kryteria ewaluacji materiałów nauczania

Podjmując się oceny podręczników do nauki języków obcych należy odwołać się do teoretycznych założeń glottodydaktycznych, a w szczególności do dyscypliny zajmującej się preparacją i ewaluacją materiałów glottodydaktycznych. Problematyką tą zajmowali się m. in. H. Funk (1994), H.-J. Krumm (1994), B. Kast, G. Neuner (1994), H. Komorowska (2001), W. Pfeiffer (2001), Cz. Schatte (1995), E. Zawadzka (1989).

Źródła niemieckie podają zestaw kryteriów ewaluacji materiałów nauczania i oceny podręczników do nauki języków obcych (m.in. *Stockholmer Kriterienkatalog*). Uwzględniają one (Kast et al., 1994):

- budowę i układ podręczników;
- szatę graficzną;
- zgodność z programem nauczania;
- tematykę;
- wiedzę o kraju i ludziach;
- materiał językowy;
- gramatykę;
- słownictwo;
- ćwiczenia;
- teksty;
- środki nauczania;
- pomoce dla nauczyciela.

Wyżej wymienione aspekty oceny podręczników są bardzo ogólne, a w obliczu ciągłych zmian programowych na poszczególnych etapach edukacyjnych względne. Podręczniki muszą być dostosowywane do odbiorców, wymogów czasów i najnowszych trendów. Nie mogą bowiem ani uwierać ani ograniczać aktualnych potrzeb nauczycieli i uczniów różnego typu szkół.

W monografii *Nauka języków obcych. Od praktyki do praktyki* (Pfeiffer 2001: 167ff.) Waldemar Pfeiffer formuluje podstawowe funkcje materiałów glottodydaktycznych, które wydają się być aktualne na każdym etapie kształcenia.

Są to:

- funkcja prezentacji autentycznego języka obcego;
- funkcja prezentacji wiedzy krajo- i kulturoznawczej;

- funkcja adekwatnej organizacji i systematyzacji materiału nauczania;
- funkcja rozwijania umiejętności i sprawności językowych;
- funkcja motywacyjna;
- funkcja indywidualizacji nauczania;
- funkcja aktywizowania uczniów;
- funkcja organizacji procesów glottodydaktycznych.

Powyższe funkcje są punktem wyjścia do funkcji specyficznych związanych ze wszystkimi elementami układu glottodydaktycznego, których nie będę szczegółowo omawiać. Pozwalają one zarówno na systematyczną ewaluację materiałów glottodydaktycznych jak i ich ocenę przez nauczających ze względu na praktyczną przydatność w procesie nauczania.

2.2. Wymagania MEN wobec nowych podręczników do nauki języków obcych

W związku z wejściem w życie rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz. U. z 2009 r. Nr 4, poz. 17), w klasach I szkoły podstawowej i klasach I gimnazjum począwszy od roku szkolnego 2009/2010 będą mogły być stosowane wyłącznie podręczniki zgodne z nową podstawą programową wpisane do wykazu podręczników zgodnych z tą podstawą.

Wykaz podręczników dopuszczonych do użytku szkolnego oraz podręczników, w przypadku których trwa jeszcze procedura dopuszczenia do użytku szkolnego jest dostępny na stronie internetowej MEN (<http://www.men.waw.pl>).

Wśród wymagań stawianych podręcznikom przedłożonym rzeczoznawcom do oceny wyróżnić należy:

- zgodność z aktualną podstawą programową;
- przystosowanie do właściwego poziomu kształcenia;
- poprawność językową;
- poprawność merytoryczną i dydaktyczną;
- komunikatywność;
- spójność materiału rzeczowego i ilustracyjnego;
- formy aktywizujące i motywujące uczniów;
- uwzględnienie potrzeb uczniów ze zróżnicowanymi możliwościami.

Wymagania te są spójne z kryteriami dotyczącymi podręczników niemieckich i polskich a także czytelne dla rzeczoznawców. Nie uchronią one jednak od subiektywności w ocenianiu komunikatywności zasadniczego podręcznika czy form aktywizowania i motywowania uczniów. Także zmiany w podstawie programowej dotyczące na przykład ograniczenia i uproszczenia zasobu środków językowych mogą być różnie interpretowane. Podobnie trudno jednoznacznie ocenić w podręczniku dla szkoły podstawowej czy gimnazjum stopień rozwijania świadomości językowej czy stosowanie przez ucznia strategii kompensacyjnych.

2.3. Wnioski z analizy wybranych podręczników do nauki języka niemieckiego z listy MEN

Analizie poddano listę podręczników MEN zamieszczoną na stronie ministerstwa, obejmującą podręczniki zgodne ze starą i nową podstawą programową zwracającą uwagę na:

- ilość podręczników dla poszczególnych typów szkół;
- budowę wybranych podręczników;
- spójność podręczników ze standardami *Europejskiego systemu opisu kształcenia językowego*;
- zgodność z najnowszą podstawą programową;
- koncepcję podręczników;
- rozwijanie poszczególnych sprawności językowych;
- indywidualizację nauczania;
- aktywizowanie uczniów.

Na istniejącej od 1999 roku i aktualizowanej liście dopuszczonych do użytku szkolnego podręczników do nauki języka niemieckiego znajduje się 66 pozycji, w tym: 7 dla klas 1-3 szkoły podstawowej, 13 dla klas 4-6, 14 dla gimnazjum, 22 dla liceum ogólnokształcącego, profilowanego i technikum w tym 17 - poziom podstawowy, 3 - poziom rozszerzony, 3 dla szkół zawodowych.

Tytuły podręczników i materiałów pomocniczych dopuszczonych do użytku szkolnego lub oczekujących na dopuszczenie zachęcają do nauki: Halej, L., Kozubska, M., Krawczyk, E.: *Eins, zwei, drei*; Kozubska, M., Krawczyk E. Zastąpiło, L.: *Ich und du*; Łuniewska, K., Tworek U., Wąsik Z.: *alles klar*; Krettek, I. Strzemeska, R.: *Tip Top*.

Część tytułów sygnalizuje koncepcję kursu, inne bazując na internacjonalizmach sugerują, że język niemiecki jest łatwy.

Kilka znajdujących się na liście podręczników to nowsza wersja starszego podręcznika z dodaniem do tytułu *NEU: Themen neu; der die das Neu; Aba neu; Pingpong Neu*.

Kompletny zestaw materiałów do nauki języka niemieckiego w poszczególnych klasach szkoły podstawowej, gimnazjum i szkół ponadgimnazjalnych obejmuje z reguły podręcznik podstawowy, książkę ćwiczeń, nagrania, podręcznik dla nauczyciela, słowniczek dla ucznia i inne pomoce do nauki. Coraz więcej wydawnictw praktykuje łączenie podręcznika podstawowego z książką ćwiczeń, co obniża koszty tomu (*alles klar; direkt; hier und da*).

Ze względu na zróżnicowany poziom opanowania języka w pierwszych klasach gimnazjum i liceum oferuje się wydania *1a* i *1b* wystarczające na jeden semestr nauki, co pozwala na lepsze dostosowanie podręcznika do poziomu klasy/grupy.

Najważniejszymi zmianami, które ukształtowały nowe oblicze dydaktyczne podręczników są próba dopasowania kursów do najnowszych standardów europejskich opublikowanych w *Europejskim systemie opisu kształcenia językowego* i uwzględnienie najnowszych tendencji w nauczaniu.

2.4. Wyniki analizy podręczników szkolnych do nauki języka niemieckiego

W latach 2001–2002 przeprowadziłam badania podręczników *Dein Deutsch*, *Deutsch aktiv Neu* i *Themen neu* dla szkół ponadgimnazjalnych pod kątem przekazu przez nie zwrotów i wyrażeń, które nazwałam dla celów dydaktycznych *schematyzmami językowymi* (Zenderowska-Korpus, 2002). Podejmując się szczegółowej analizy tekstów, ćwiczeń i słowniczków w wybranych podręcznikach zamierzałam uzyskać wiedzę na temat ilości występujących w podręcznikach zwrotów językowych, ich formy, gradacji, stopnia dydaktyzacji. Badania wykazały, że podręczniki zawierały łącznie 1167 zwrotów i wyrażeń różnego typu, od prostych kolokacji leksykalnych poprzez zwroty idiomatyczne do przysłów i sentencji, co stanowi dużą część przeznaczonego do opanowania słownictwa.

Analiza form *schematyzmów* wykazała, że podręczniki importowane prezentują głównie zwroty przydatne w codziennej komunikacji. Idiomy czy przysłowia podawane są na ogół w formie pakietu, bez komentarza kontrastywnego czy ćwiczeń redukujących ryzyko popełnienia błędów. Podręcznik pisany przez polskich autorów uwzględnia badania kontrastywne i zawiera typowe kolokacje leksykalne, porównania, formułki grzecznościowe z ich wariantami i replikami. Wyniki badania pozwalają wyciągnąć wniosek, że uczniowie pracujący z podręcznikami *Deutsch aktiv Neu* i *Themen neu* szybciej nawiążą skuteczną komunikację, jednak brak im będzie kompetencji idiomatycznej, rozwijanej systematycznie i w ujęciu kontrastywnym przez autorów *Dein Deutsch*.

W ramach opieki nad pracami dyplomowymi i magisterskimi byłam świadkiem wielu analiz podręczników do nauki języka niemieckiego na różnych poziomach. Najchętniej wybieranymi do analizy podręcznikami w latach 2004–2009 były: *alles klar*; *Dein Deutsch*; *Themen neu*; *Der, die, das*; *eins, zwei, drei*; *Team Deutsch*; *DACHfenster*; *Aha*; *Moment mal* i in. Są to podręczniki nowej generacji, które powstały dzięki współpracy rodzimych i niemieckich autorów. Studenci badali sposoby rozwijania poszczególnych sprawności językowych, techniki nauczania słownictwa, gramatyki, środki wizualizacji, typologię tekstów, rozwijanie kompetencji interkulturowej, idiomatycznej, udział frazeologizmów w przekazywanym słownictwie, przekaz treści realioznawczych, rozwijanie kreatywności i autonomii uczniów, wykorzystanie Internetu, zabaw, form socjalnych i in.

W rezultacie przeprowadzonych analiz stwierdzono, że podręczniki dopuszczone do użytku szkolnego w równomierny sposób rozwijają receptywne sprawności językowe.

W podręcznikach na poziomie gimnazjum i szkół ponadgimnazjalnych zauważono pewien deficyt zadań aktywizujących uczniów do mówienia i pisania. Chociaż mówienie i pisanie kreatywne na każdym poziomie nauczania dostarcza wielu motywujących do dalszej nauki przeżyć i radości, sprawności te są mniej doceniane, a ich rozwijanie wymaga dodatkowej aktywności nauczyciela.

Pozytywnie oceniono sposoby wizualizacji materiału leksykalnego, struktur gramatycznych i realioznawstwa. Wzrokowcy spotkają w najnowszych podręcz-

nikach wiele czytelnych ilustracji, szkiców, piktogramów, map i zdjęć. Pastelowe kolory stron, zróżnicowane kolorystycznie podrozdziały i materiały wymagające większej uwagi wspomagają zdecydowanie proces przyswajania języka.

Badający wskazali na rosnącą różnorodność i aktualność tekstów autentycznych w podręcznikach dla licealistów. Dotyczy to zarówno podręczników dla gimnazjalistów jak i dla licealistów.

Większość podręczników rozwija kompetencję interkulturową uczniów oferując odpowiednio dobrane teksty, fotografie, nagrania, zagadki, zadania.

Stosunkowo niewiele podręczników zawiera odniesienia do Internetu, gdzie uczniowie mogliby w sposób autonomiczny rozwijać kompetencję językową i interkulturową. Sytuacja ta zmienia się jednak szybko i autorzy uzupełniają ten deficyt na stronach wydawnictw *online*.

Książki ćwiczeń stanowią z reguły dobre uzupełnienie materiału podręcznikowego, nie zawsze jednak zawierają znane uczniom słownictwo, zdarzają się też struktury gramatyczne, których nie wprowadzono wcześniej. Jakość niektórych wydań polskich, wypadające strony, nieczytelne ilustracje, monotonna kolorystyka nie zachęcają do pracy.

Badający rozwijanie sprawności słuchania ze zrozumieniem i wymowy zwrócili uwagę na płeć, wiek i różnorodność autorów nagrań. Nie zawsze odpowiadały one oczekiwaniom odbiorców, na przykład w starszych wersjach *alles klar* i innych podręcznikach dla dzieci i młodzieży przeszkadzał brak głosów rówieśników zastępowany często głosami dorosłych.

Podręczniki do nauki w rozszerzonym wymiarze godzin nie zawsze odpowiadają poziomowi językowemu uczniów. Brak powtórzeniowych rozdziałów buforowych jest dyskomfortem dla uczniów i nauczycieli i prowadzi często do zmiany podręcznika w czasie trwania cyklu nauczania.

Dość pobieżnie traktowane jest rozwijanie słownictwa produktywnego, a także związków wyrazowych. Stosunkowo niewielka liczba ćwiczeń budujących kompetencję leksykalną i idiomatyczną może prowadzić do zahamowań lub opóźnienia w mówieniu i pisaniu kreatywnym.

Brak ćwiczeń kontrastowych w podręcznikach importowanych, a także rezygnowanie z formułek grzecznościowych w kolejnych tomach podręczników ma wpływ na kompetencję komunikacyjną i utrwalanie błędów interferencyjnych.

Oferta podręczników dla dzieci jest najskromniejsza, a wynika to ze stosunkowo krótkich doświadczeń dydaktyków i metodyków w tym zakresie. Podręczniki o ciekawych tytułach: *Ich und du*; *Der die das neu*; *Netz*; *Tip Top*; *Regenwurm*; *Wir*; *eins, zwei, drei*; *Kängookängoo Deutsch*; *Pingpong*; *Was ist los?*; *Abenteuer Deutsch* są ładnie wydane i zawierają sporo pomysłów na atrakcyjne poprowadzenie zajęć w okresie wczesnoszkolnym i na 2 etapie nauczania. Piosenki, wierszyki, rymowanki, gry, zabawy, stacje edukacyjne odpowiadają potrzebom dzieci w tym okresie nauki.

Na szczególne wyróżnienie zasługuje wyposażenie większości podręczników w materiały dodatkowe. Scenariusze, programy i rady dla nauczyciela moż-

na znaleźć nie tylko w poradnikach ale i na stronach wydawnictw w Internecie. Badanie książek nauczyciela potwierdza, że ich autorzy starają się zdynamizować podręcznik i zaoszczędzić czas nauczyciela wprowadzając sporo wskazówek metodycznych, scenariuszy, kart oceniania, planów, testów, zabaw itp.

3. Podręcznik do nauki języka obcego w praktyce szkolnej

Wnikliwa analiza dostępnych podręczników a także przeprowadzone wśród uczniów i nauczycieli szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych ankiety pozwoliły mi na wysnucie wniosków dotyczących optymalnego podręcznika.

Wnioski te są jednocześnie propozycją, jak podnieść skuteczność nauczania wobec ewentualnych deficytów czy niedoskonałości podręczników.

3.1. Uczniowie

W ankiecie wzięło udział 60 uczniów liceum ogólnokształcącego. Na otwarte pytanie, jak powinien wyglądać nowoczesny podręcznik, ankietowani najczęściej odpowiadali, że powinien:

- poruszać aktualne i interesujące tematy;
- zawierać praktyczny materiał językowy;
- uwzględniać potrzeby uczniów o różnym poziomie zaawansowania;
- zawierać czytelne polecenia i przejrzyste wyjaśnienia;
- przekazywać treści skłaniające do myślenia i wpływające na rozwój wiedzy ogólnej uczniów;
- przygotować do egzaminu maturalnego i certyfikatów językowych;
- zawierać autentyczne nagrania (wiek, płeć, rodzimi użytkownicy języka);
- rozwijać strategie i techniki uczenia się języka;
- odsyłać uczniów do innych źródeł informacji: Internetu, słowników, repetytoriów;
- mieć ładną szatę graficzną;
- zawierać rebusy, piosenki, zabawy, zagadki, ciekawostki o kraju i ludziach;
- zachęcać do nauki.

Z odpowiedzi uczniów wynika, że ich oczekiwania wobec podręczników są różnorodne, od „prostych poleceń i praktycznych treści” po „skłaniające do refleksji i rozwijające wiedzę ogólną z wykorzystaniem źródeł internetowych” i innych.

Myśląc o wyborze optymalnego podręcznika powinniśmy zatem mieć na uwadze uczniów o minimalnych i maksymalnych potrzebach.

Uczeń słabszy i mniej zainteresowany nauką języka obcego będzie chętniej realizował podręcznik czytelny i przejrzysty, z tekstem, ćwiczeniami i objaśnieniem słówek. Z ulgą przyjmie proste krótkie dialogi, łatwe do zrozumienia teksty, ćwiczenia utrwalające nowy materiał leksykalny i gramatyczny z kluczem. Korelacja części podręcznikowej i ćwiczeniowej, łagodna progresja materiału, ładna szata graficzna i wizualizacja słownictwa i reguł pozwolą mu opanować

nowe słówka i struktury gramatyczne. Ciekawe przykłady, urozmaicone zadania, wesole piosenki i nagrania dostarczą mu dodatkowej przyjemności i radości z uczenia się.

Uczeń zdolny nudzi się podczas monotonnego realizowania treści podręcznikowych. Zainteresują go jednak autentyczne teksty, zadania otwarte, ćwiczenia o podwyższonym stopniu trudności, testy, krótkie lektury, zagadki, rebusy i odniesienia do Internetu.

Nie oczekując na dyspozycje nauczyciela sam poszuka związków i podobieństw, technik i strategii, materiałów i źródeł dodatkowych. Propozycje pracy samodzielnej, stacje, projekty zaspokoją jego potrzeby i zachęcą do nauki. Autonomiczny uczeń potrafi bowiem zorganizować sobie czas, zaplanować naukę i powtórkę, wybrać właściwe dla siebie medium do nauki, sięgnąć do ćwiczeń interaktywnych.

3.2. Nauczyciele

Na pytanie, jak powinien wyglądać optymalny podręcznik, nauczyciele szkół ponadgimnazjalnych i studenci germanistyki udzielili następujących odpowiedzi:

- dobrze przygotować ucznia do następnego etapu nauczania;
- być atrakcyjny dla ucznia i dostępny cenowo;
- zawierać szeroki wybór tekstów, ćwiczeń i zadań;
- być otwarty na integrowanie własnych materiałów nauczania;
- mieć zaplecze w Internecie;
- dysponować nagraniami, słowniczkiem, materiałami do kopiowania, testami, rozkładami materiału, scenariuszami lekcji, kryteriami oceniania, DVD, kluczem i in.

Współczesny nauczyciel w swojej roli przewodnika i mentora powinien zainteresować ucznia językiem na tyle, aby ten zainspirowany możliwościami, jakie daje mu znajomość nowego języka obcego, chciał sam się uczyć, współuczestnicząc w procesie własnego rozwoju.

Dobry podręcznik jak „refleksyjny nauczyciel” powinien korelować wiadomości gramatyczne i leksykalne, dbać o częstotliwość i rytmiczność występowania słownictwa, łączyć materiał językowy z jego funkcjami komunikacyjnymi. Skuteczny podręcznik powinien podawać nowe słownictwo w kontekście, z typowymi połączeniami, kolokacjami i zwrotami, cyklicznie systematyzować i porządkować wprowadzony materiał gramatyczny, oferować ćwiczenia dla różnych typów uczących się, także dyslektyków, uczulać na typowe błędy językowe i pragmatyczne. Ponadto powinien być wyposażony w elementy autonomizujące ucznia, na przykład otwarte formy nauczania, elementy *portfolio językowego* dokumentujące dokonania ucznia i mobilizujące do nauki.

Skuteczny podręcznik to w rezultacie „podręcznik + service”, „podręcznik + ?”, „podręcznik + pakiet medialny” – owoc współpracy specjalistów wielu dziedzin: językoznawców, dydaktyków, metodyków, pedagogów, informatyków, grafików itp.

4. Podsumowanie

Z powyższych refleksji nad podręcznikami, a także oczekiwań uczniów i nauczycieli wynika, że materiały glottodydaktyczne do nauki języków obcych powinny być przedmiotem ciągłych badań. Dowodem na to są zmiany w szkolnictwie, polegające m.in. na wprowadzaniu egzaminów z języków obcych, redukcji treści i godzin nauki.

Opisane powyżej funkcje i cechy optymalnego podręcznika nie gwarantują wysokiej jego skuteczności, która w nauczaniu i uczeniu się języka obcego jest w moim mniemaniu wypadkową jakości podręcznika, zaangażowania nauczyciela i aktywności ucznia. W każdej bowiem sytuacji nauczania występują liczne zmienne, które implikują wszelkie działania dydaktyczne.

Podręczniki dopuszczone do nauczania języka niemieckiego na różnych poziomach nie zapewnią sukcesu pedagogicznego, jeśli nauczyciel będzie je niewolniczo realizował popadając powoli w rutynę zawodową. Tylko aktywność ucznia twórczo inspirowanego przez jego Mistrza w połączeniu z dobrym podręcznikiem dają gwarancję skutecznego nauczania i uczenia się.

BIBLIOGRAFIA

- Funk, H. 1994. Arbeitsfragen zur Lehrwerkanalyse, w: *Zur Analyse, Begutachtung und Entwicklung von Lehrwerken für den fremdsprachlichen Deutschunterricht*. (red.) Neuner, G. Berlin, München, Langenscheidt.
- Kast, B., Neuner, G. 1994. *Zur Analyse, Begutachtung und Entwicklung von Lehrwerken für den fremdsprachlichen Deutschunterricht*. Berlin, München, Langenscheidt.
- Komorowska, H. 1984. *Wybrane problemy programów nauczania języków obcych*. (red.). Warszawa, WSiP.
- Krumm, H.-J. 1994. Stockholmer Kriterienkatalog, w: *Zur Analyse, Begutachtung und Entwicklung von Lehrwerken für den fremdsprachlichen Deutschunterricht*. (red.) Kast, B., Neuner, G. 1994. Berlin, München, Langenscheidt.
- Łuczak-Łomża, A., Metera-Debaene, E. 2002. *Zanim wybierzesz podręcznik. Metody oceniania materiałów do nauki języków*. Warszawa
- Pfeiffer, W. 2001. *Nauka języków obcych. Od praktyki do praktyki*. Poznań. Wagros.
- Schatte, Cz. 1995. Höflichkeitsformeln in Lehrbüchern des Deutschen als Fremdsprache, w: *Glottodidactica* Vol. XXIII. 83-92.
- Turula, A. 2004. Nauczyciel – odtwórca? Nauczyciel –od, twórca. Kim właściwie powinniśmy być? w: *Języki Obce w Szkole*, 6. 64-78.
- Zajac, M. 2004. Z czego uczymy - podręczniki szkolne, w: *Języki Obce w Szkole*. 6. 120-156.
- Zawadzka, E. 1989. Zu einigen Schwächen in der Lexikbehandlung im Fremdsprachenunterricht, w: *Glottodidactica* Vol. XXI. 73-84.
- Zenderowska-Korpus, G. 2002. *Sprachliche Schematismen und ihre Vermittlung im Unterricht DaF*. Frankfurt a. M. Peter Lang.

Podręczniki:

- Albrecht, U. i in. 2004. *Passwort Deutsch - der Schlüssel zur deutschen Sprache 3. Podręcznik do nauki języka niemieckiego w liceum ogólnokształcącym, liceum profilowanym i technikum. Zakres podstawowy*. LektorKlett. Aufderstraße, H. u.a. 1995. *Themen neu. 1-3. Lehrwerk für Deutsch als Fremdsprache. Kursbuch*. Ismaning Aufderstraße, H., Müller J., Storz T. 2007. *Lagune 2. Podręcznik do języka niemieckiego dla klasy II liceum ogólnokształcącego, liceum profilowanego, technikum*. Hueber.
- Esterl, U., Körner E., Einhorn A., Kubicka A. 2006. *Team Deutsch 1. Podręcznik do języka niemieckiego dla klasy I gimnazjum*. LektorKlett.
- Funk, H. i. in. 2002. *Genial. Język niemiecki dla młodzieży*. Langenscheidt.
- Funk, H. i.in. 2003. *Sowieso. Deutsch als Fremdsprache für Jugendliche*. Langenscheidt.
- Funk, H. i. In. 2008. *Studio D. A1. Język niemiecki*. BC Edukacja.
- Grucza, F. (red.). 2005. *Dein Deutsch. Podręcznik do nauki języka niemieckiego w gimnazjum dla początkujących*. Euro-Edukacja.
- Kopp, G., Orlich, K. 1999. *Pingpong, 1-3. Podręcznik dla klas IV-VI*. Hueber.
- Kopp, G., Büttner S.2004. *Planet 1*. Hueber.
- Kozubska, M., Krawczyk, E., Zastąpiło, L.2000. *Der, die, das NEU*. PWN.
- Kozubska, M., Krawczyk, E. 2003. *Eins, zwei, drei, część 1 i 2. Podręcznik do języka niemieckiego dla klasy I i II*. Wydawnictwo Szkolne PWN. Warszawa.
- Kozubska, M., Krawczyk E., Zastąpiło, L. 2006. *Ich und du. Podręcznik dla klasy II szkoły podstawowej*. Wydawnictwo Szkolne PWN. Warszawa.
- Kozubska, M., Krawczyk, E., Zastąpiło, L. 2008. *Und so weiter. Podręcznik do języka niemieckiego dla klasy VI*. Wydawnictwo Szkolne PWN.
- Krawczyk E., Kozubska M., Zastąpiło L. 2002. *Was ist los? Podręcznik do języka niemieckiego dla 3. klasy gimnazjum (kurs podstawowy)*.Wydawnictwo Szkolne PWN.
- Kretek, I., Strzemeska, R. 2005. *Tip Top 2A. Podręcznik do języka niemieckiego dla klasy drugiej*. Wydawnictwo Szkolne. PWN. Warszawa.
- Krulak-Kempista, E., Reitzig, L., Endt, E.2005. *Regenwurm 1A, 1B (klasa IV)*. Langenscheidt Polska.
- Lipczyńska U. i in. 2004. *einFach gut NEU 3. Język niemiecki dla liceów i techników. Podręcznik (zakres podstawowy)*. PWN.
- Łuniewska, K., Tworek, U., Wąsik, Z. 2008. *alles klar 2b. Zakres podstawowy. Podręcznik z ćwiczeniami*. WSiP S. A.
- Motta, G., Książek-Kempa, E., Wieszczyżyńska, E. 2005. *Wir 3. Język niemiecki dla klasy 6 szkoły podstawowej*. LektorKlett.
- Motta G., Ćwikowska B. 2006. *Direkt 1a, 1b. Podręcznik do języka niemieckiego dla klasy I liceum ogólnokształcącego, liceum profilowanego i technikum*. LektorKlett.
- Müller M. i in. 2000. *Moment mal! Część 1, 2, 3.*Podręcznik dla liceum ogólnokształcącego. Kształcenie w zakresie podstawowym.
- Neuner, G. 1992. *Deutsch aktiv Neu. 1A. Ein Lehrwerk für Erwachsene*. Berlin, München, Wien.
- Pfeiffer, W., Drażyńska-Deja M., Denka, S. 2005. *Ich bin ich ... und du bist du. Podręcznik do języka niemieckiego dla klasy V*. Wydanie Poznańskie. Spółka z.o.o.

- Potapowicz, A. 2007. *Punkt 2. Język niemiecki dla początkujących. Podręcznik dla klasy V*. WSiP S. A.
- Potapowicz, A., Tkaczyk, K. 2008. *aba 1A. neu. Język niemiecki. Podręcznik z ćwiczeniami dla gimnazjum. Kurs dla początkujących*. WSiP S. A.
- Reymont, E., Sibiga A., Jezierska-Wiejak, M. 2001. *DACHfenster. Podręcznik do języka niemieckiego dla 1 klasy gimnazjum*. Wydawnictwo Szkolne PWN.
- Reymont, E., Sibiga A., Jezierska-Wiejak M. 2007. *Kompass 1*. Wydawnictwo Szkolne PWN.
- Reymont E., Sibiga A., Jezierska-Wiejak M. 2008. *Kompass 2*. Podręcznik do języka niemieckiego dla gimnazjum. Wydawnictwo Szkolne PWN.
- Stasiak, H., Andrzejewska, E., Fuks A. 2001. *Kängookängoo Deutsch*. Podręcznik. 2.1. REA.
- Stasiak, H., Błaszowska, M., Herling A., Stanek-Kozłowska M. 2004. *Abenteuer Deutsch. Część 1. Podręcznik do nauki języka niemieckiego. Drugi etap nauki*. REA.
- Szabłyár, A., Einhorn Á. 2002. *Deutsch mit Grips 3. Kurs kontynuacyjny*. LektorKlett.

